

O RAMURĂ A SOCIOLOGIEI, INTERZISĂ ÎN TIMPUL DICTATURII: SOCIOLOGIA DEVIANȚEI

DAN BANCIU*

A BRANCH OF SOCIOLOGY FORBIDDEN DURING THE COMMUNIST DICTATORSHIP: THE SOCIOLOGY OF DEVIANCE

ABSTRACT

The sociology of deviance emerged as a distinct field of social knowledge, trying to identify and explain the forms of deviance in society, such as alcoholism and mental illness, suicide, sexual pathologies, crime, corruption, etc. In Romania, before 1989, this subject was considered taboo, very few research teams being dedicated to investigating deviant manifestations. This article is a review and evaluation of the work of a research group of the Institute of Sociology of the Romanian Academy, before and after 1989, that initiated researches regarding deviance, publishing a series of books, studies and articles in this area.

Keywords: deviance, crime, alcoholism, suicide, sexual pathologies.

1. DIFICULTĂȚI ȘI OBSTACOLE ÎN CONSTITUIREA SOCIOLOGIEI DEVIANȚEI

Considerată ca fiind o transgresiune, abatere, deviere sau violare a prescripțiilor normative existente în orice societate, devianța constituie o noțiune utilizată frecvent în sociologia contemporană, care, prin contribuțiile teoretice și aplicative ale sociologilor, criminologilor, psihologilor și psihiatrilor, a dat naștere sociologiei devianței, ca ramură sau domeniu aparte a cunoașterii sociale. Ea s-a afirmat, în prezent, spre deosebire de criminologie, ca o disciplină având funcții descriptive, etiologice și predictive a diverselor forme și tipuri de devianță existente în societate, cum ar fi, de pildă, violența familială, consumul de droguri, alcoolismul, prostituția, patologiile sexuale, omorurile și violurile, delincvența juvenilă, corupția etc., care se înscriu în sfera problemelor sociale.

Deși în multe țări, sociologia devianței are vechi și valoroase tradiții, această disciplină a fost considerată ca fiind un subiect „tabu” în timpul regimului totalitar

* Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România; e-mail: banciu@insoc.ro.

din România, care a ignorat sau chiar negat existența unor manifestări „deviante” în societatea socialistă, prin secretizarea totală a oricăror date sau informații științifice, ca și prin neacceptarea apariției și evoluției „normale” a devianței în orice societate umană.

În ciuda acestor interdicții și obstacole de natură ideologică, în anul 1980, în cadrul Centrului de Sociologie al Universității din București (instituție de cercetare înființată în 1975), s-a constituit un colectiv de studiere a devianței și problemelor sociale, din care făceau parte subsemnatul și Sorin M. Rădulescu. Ca formație intelectuală, Sorin M. Rădulescu era absolvent de sociologie și a funcționat o vreme la UMF „Carol Davila”, perioadă în care a publicat (în colaborare) două valoroase lucrări de sociologia medicinei (*Sociologia medicinei și Medicina și comunitățile umane*), în care, între altele, evidențiază că boala, mai ales cea psihică, are un „rol social parțial legitimat”, fiind o formă de devianță „tolerată” (ulterior, el și-a dezvoltat aceste idei sub forma unei cărți interesante, publicată în 1989, intitulată *Devianța comportamentelor și boala psihică*, lucrare distinsă, ulterior, cu premiul „Simion Bărnuțiu” al Academiei Române). În ceea ce mă privește, eram absolvent de istorie și drept, fiind încadrat (prin concurs) la Laboratorul de Sociologie al Universității din București, ca sociolog principal, unitate de cercetare și învățământ, contopită în 1975, în cadrul Centrului de Sociologie al Universității. Inițial, niciunul dintre noi nu am avut preocupări pentru zona sociologiei devianței, dovadă că am obținut doctoratul pe teme de epistemologie sociologică sau sociologie rurală. Nu-i mai puțin adevărat că, pe la mijlocul anilor '70, fiecare dintre noi a început să publice unele articole în revista „Viitorul social”, în care abordam probleme de sociologie juridică și sociologia delincvenței juvenile, mai puțin de sociologia devianței. Însă, până în anul 1980, nu am reușit să ne unim eforturile, fiecare activând în colective de cercetare diferite, dar colaborând la realizarea anumitor proiecte din zona devianței, așa cum a fost cazul cercetării din zona Brașov, pe tema delincvenței juvenile, la care a participat o echipă de studenți de la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității din București. Menționez acest lucru pentru „aducerea aminte” a celor care nu cunosc faptul că, din 1978, Secția de sociologie din cadrul Facultății de Filosofie a fost desființată, iar aceasta din urmă s-a unit cu Facultatea de Istorie, rezultând un „hibrid” universitar, care a funcționat până în 1989. Din fericire pentru noi, sociologia nu a împărțit soarta tristă a psihologiei, care, din 1982, în urma așa-zisului scandal al „transcedentalilor”, a fost desființată ca disciplină universitară, împreună cu Institutul de Psihologie.

Am menționat deja într-un interviu, publicat în anul 2006, într-un volum aniversar intitulat *Sociologia juridică și a delincvenței* că „un moment de cotitură în activitatea mea profesională, înainte de 1989, l-a reprezentat întâlnirea și apoi colaborarea extrem de fructuoasă cu colegul Sorin M. Rădulescu. Împreună am încheiat un colectiv de sociologia problemelor sociale și a devianței, care, începând din 1980, a reușit să-și facă simțită prezența în viața științifică de atunci” (p. 33).

Parcursul nostru științific nu a fost lipsit de obstacole, dificultăți și chiar piedici, întrucât proiectele noastre de cercetare contrastau puternic cu cele ale altor

colegi, preocupați de structura socială a României, de cooperativizarea satelor și sistematizarea comunelor sau de omogenizarea socială a societății românești, motiv pentru care eram citați printre ultimii în „dările de seamă” sau evaluările anuale ale Centrului ori chiar „stopați discret” de la promovări sau premieri anuale. Astfel, Sorin M. Rădulescu a rămas până în 1989 cu titlul de sociolog principal, titlu considerat ca făcând parte din „personalul neatestat” de cercetare, deși el publicase deja 5 cărți, spre deosebire de alți colegi neproductivi științific, dar care aveau titlul de cercetător științific. În ceea ce mă privește, am fost sociolog principal până în 1982, când, în urma unor concursuri repetate și anulate din varii motive, am fost promovat ca cercetător științific gr. III. La toate acestea, mai adaug și faptul că, spre deosebire de alți colegi care au beneficiat de o serie de stagii de documentare în alte țări (inclusiv în cele considerate, pe atunci, capitaliste), noi am reușit, cu mare greutate, să obținem două săptămâni de documentare în Bulgaria (în 1986), care s-au dovedit a fi „fructuoase” din punct de vedere material (întrucât am adus acasă o serie de produse alimentare și cosmetice de negăsit pe atunci în România), dar nefolositoare sub raport științific și profesional, deoarece sociologia devianței practicate de vecinii noștri de la sud de Dunăre era „sublimă”, dar lipsea cu desăvârșire.

În același timp, colectivul nostru a avut o serie de „dispute științifice” (neprovocate de noi) cu alte colective de cercetare din cadrul Centrului de cercetări pentru Problemele Tineretului (aflat sub egida CC al UTC) sau Institutul de Cercetări Juridice, care, deși făceau o serie de investigații interesante în această zonă, nu abordau de fapt problemele de devianță socială, ci mai mult de criminalitate, utilizând, cu precădere, paradigme criminologice și penaliste. Pentru acest motiv, în multe sesiuni științifice organizate în țară eram trecuți în program la sfârșitul sesiunii sau eram criticați „voalat”, dar public, pentru abordarea prea sociologică a subiectelor de devianță și delincvență. De altfel, într-o lucrare interesantă, publicată în anul 2006 și intitulată *Criminologie comprehensivă*, pe care autorul, George Basiliade, mi-a oferit-o personal ca „din partea unui autor «paternalist»”, acesta, deși recunoștea că lucrarea elaborată de noi sub titlul de *Introducere în sociologia devianței* (1985) reprezintă o încercare „mult mai coerentă, cu un aparat conceptual mai bogat, susținut de o bibliografie bine selecționată și judicios folosită” (p. 222), în final afirmă că ea „poate fi considerată ca un compendiu de criminologie (sic!), deghizat în «sociologie criminală», din care sunt eliminate perspectivele medico-biologice și psihologice, pentru a se putea sublinia cu strășnicie caracterul de «fapt social» al infracțiunii” (p. 229). Din păcate, același autor nu pregetă să evidențieze, în aceeași carte, „valoarea științifică” deosebită a cercetărilor realizate în cadrul CCPT, pe problematica delincvenței juvenile, și efectuate la comanda CC al UTC, care erau însă dominate și susținute de ideologia „valorilor umaniste” ale tinerilor și adolescenților și mai puțin focalizate pe problemele „crizei” adolescenților și comportamentelor deviate.

La toate acestea aş mai putea adăuga dificultăţile financiare întâmpinate din partea serviciului de contabilitate, de la care obţineam, cu greu şi după îndelungi discuţii, sumele necesare pentru deplasările de teren, ca să nu mai amintim că acestea erau mai mult decât modice (dacă nu insuficiente), noi fiind nevoiţi să apelăm adeseori la resursele personale. Nici din punctul de vedere al locaţiei Centrului şi al dotărilor materiale nu stăteam deloc bine, fiind nevoiţi să „coabităm” într-o clădire veche, în doar 4 camere, circa 35 de cercetători şi personal auxiliar. Însă aveam destul timp pentru documentare şi studiu, fructificând din plin programul relativ lejer şi putând redacta şi edita diverse materiale, în timp ce alţi colegi au pierdut timpul degeaba.

Am reuşit, cu destul efort şi perseverenţă, să depăşim aceste dificultăţi şi să începem să derulăm o serie de cercetări, între 1980–1989, în mai multe zone ale ţării, unde am aplicat diverse instrumente de cercetare şi am realizat interviuri într-o serie de şcoli de reeducare pentru minori (Tg. Ocna, Găieşti, Bacău, Nedelea) sau în penitenciare (Mărgineni şi Târgşor), precum şi în numeroase oficii (direcţii) de muncă, pentru protecţie şi asistenţă socială, din anumite localităţi urbane şi rurale. Am avut posibilitatea să indentificăm o serie de neajunsuri şi chiar de abuzuri petrecute în aceste centre şi şcoli de reeducare, constând în modul nepedagogic în care erau trataţi copiii delincvenţi, în realitate victime ale educatorilor lor, hrana insuficientă alocată zilnic, „dijmuirea” porţiilor de mâncare ale copiilor, practică de personalul auxiliar, obligarea lor de a recita cântece patriotice şi de slăvire a partidului etc. Ne-am dat seama că aceste instituţii „totale” dezvoltă un tip de ideologie instituţională proprie, prin care încearcă să-şi raţionalizeze propriile greşeli şi erori educative, prezentând idilic modalităţile de resocializare a minorilor delincvenţi; pentru a nu mai aminti de exagerările ideologice ale unor educatori din penitenciare, care susţineau că marea majoritate a deţinuţilor studiază la bibliotecă şi sunt interesaţi, în mod deosebit, de cunoaşterea documentelor de partid şi de stat, în special de cele ale secretarului general al partidului.

În urma acestor cercetări, am reuşit să acumulăm o bogată şi valoroasă experienţă ştiinţifică şi de viaţă, stând de vorbă cu şi intervievând minori şi tineri delincvenţi, deţinuţi violatori sau cu delikte de omor la activ, persoane din instituţii psihiatrice, judecătoreşti şi procurori, medici şi psihologi, astfel încât, fără falsă modestie, am devenit „profesionişti” în domeniul abordat. Dacă unii sociologi vorbesc despre sociologia organizaţiilor sau a muncii, ori despre sociologia rurală sau juridică, fără să fi făcut însă cercetări concrete în aceste domenii, sunt convins că noi am făcut cu adevărat sociologia devianţei şi nu am vorbit despre ea pe dinafară, îndeplinind, credem, dezideratul propus de profesorul Henri H. Stahl, ca sociologul să nu fie doar un teoretician sau un bun cunoscător al unui anumit domeniu al sociologiei, cât mai ales un practician şi un profesionist, abilitat să vorbească în cunoştinţă de cauză despre problemele tratate.

2. VALORIFICAREA PUBLICISTICĂ A COLECTIVULUI DE SOCIOLOGIA DEVIANȚEI

Elementul cel mai valoros produs de colectivul de sociologie a devianței este, fără îndoială, cel publicistic, în care, considerăm, am realizat unele lucrări de pionierat. Amintesc, în acest sens, lucrarea din 1985, *Introducere în sociologia devianței* (pe care G. Basiliade, în compendiul său de criminologie, o citează greșit *Introducere în sociologia comportamentului deviant*), ea fiind prima carte din România care utilizează noțiunea de „sociologia devianței”, chiar dacă, anterior, V. Dragomirescu editase (în 1976) *Psihosociologia comportamentului deviant*, lucrare dominată, susținem noi, de o puternică perspectivă psihosociologică, cu numeroase confuzii privind perspectivele de abordare a comportamentului deviant. Conținutul cărții noastre era „curajos și incitant” pentru vremea aceea (după cum ne-a spus chiar redactorul de carte), mai ales că lucrarea se focaliza pe abordarea obiectivă a devianței și a problemelor sociale vehiculate în literatura de specialitate occidentală și mai puțin în cea românească sau chiar din alte țări socialiste. Pe parcursul lucrării erau tratate problemele ridicate de raporturile dintre socializare, integrare, conformitate și devianță socială, dintre control social și comportament deviant, precum și cele dintre devianță socială și delincvență. De asemenea, în lucrare erau prezentate și analizate critic cele mai semnificative puncte de vedere și orientări teoretice în domeniul sociologiei devianței, în finalul cărții fiind evaluate o serie de cercetări sociologice românești din domeniu și elaborat un „model” etiologic de control și prevenire a manifestărilor deviante în România.

Cartea s-a bucurat și de trei lansări cu public, dintre care una a avut loc chiar la Academia de Studii Social-Politice „Ștefan Gheorghiu”, unde am fost invitați de către conducerea Catedrei de Sociologie. Surprinzător pentru noi a fost faptul că o serie de profesori de acolo au avut cuvinte elogioase la adresa cărții și autorilor, remarcând noutatea subiectului abordat, problematica tratată și bogăția bibliografiei utilizate. În același timp, nu putem uita modul „tendențios” pe care unii dintre cursanții din sală l-au avut față de acest subiect, deși nu lecturaseră cartea, reproșându-ne că în socialism nu există delincvență, că ea este o temă neimportantă și nu corespunde exigențelor gândirii marxiste. Am încercat să replicăm cu argumente științifice, dar am renunțat, mai ales că am observat că întreaga sală sau amfiteatru era „discret” supravegheată audiovizual. Cea de a doua lansare a avut loc la Constanța și s-a bucurat de mult mai mulți audienți, mai ales că cel de al treilea coautor (care era judecător la Judecătoria Constanța) a reușit să aducă un public avizat, care era la curent cu conținutul cărții, astfel încât intervențiile au fost pline de bun simț și încurajatoare pentru noi. În sfârșit, ultima lansare cu public, care a fost și cea mai reușită, a avut loc în sediul Bibliotecii municipale „Astra” din Sibiu, unde au fost prezenți profesori, studenți și specialiști din științele sociale, împreună purtând (timp de peste patru ore) un dialog interactiv, plin de învățăminte și dătător de speranță.

În legătură cu apariția acestei lucrări, singulară, credem, în peisajul de atunci al publicațiilor sociologice, reiterez o relatare interesantă spusă de redactorul cărții (regretatul George Timcu), care, înainte de a o publica, a trimis-o spre aprobare la Secția de tipărituri și presă a CC al PCR (de fapt, cenzura presei), fără de care nu putea să apară nicio publicație. Însă, nu se știe precis, fie din neglijență, eroare de dactilografiere sau altceva, în adresa trimisă, titlul lucrării noastre apărea ca *Introducere în sociologia de viață (de viață, în loc de deviantă)*, astfel încât cerberii care se ocupau atunci de cenzura cărților s-au gândit că este vorba probabil de „viața din socialism”, și au aprobat-o. Interesant este faptul că, inițial, o variantă a cărții am redactat-o sub forma unui amplu raport de cercetare, înaintat academiei de Științe Sociale și Politice, încă din 1982. Raportul a fost lecturat de secretarul științific al Secției de Sociologie din ASSP, care ne-a felicitat și ne-a întrebat dacă nu dorim să ne publice lucrarea. Am acceptat, fără rezerve, menționând, la rugămintea acestuia, «BT» (adică bun de tipar) și semnând amândoi. Am așteptat ani de zile și niciun răspuns, pentru ca, după 1989, să descoperim într-un sertar de la Academie manuscrisul nostru, care zăcea prăfuit printre alte materiale aruncate la întâmplare.

Nu același noroc l-am mai avut la publicarea celei de a doua cărți, intitulată benign: *Adolenșenții și familia* (în 1987), care avea ca subtitlu *Adolenșența între devianță și normalitate*, lucrare dedicată problematicii devianței în rândul minorilor și tinerilor. Inițial, titlul a fost respins de cenzură, așa că, pentru a putea apărea, i-am pus subtitlul: *Socializare morală și integrare socială*. În opinia noastră, și aceasta este prima lucrare publicată în România care abordează problematica complexă a devianței și delincvenței juvenile, analizând raportul familie-școală-devianță și delincvență din perspectiva semnificațiilor sociologice ale comportamentului deviant în rândul adolescenților și ca manifestare „normală” a crizei adolescenților. De asemenea, există un capitol consistent, dedicat metodologiei evaluării și predicției comportamentului deviant al adolescentului, precum și asistenței sociale a familiei, pe baza evaluării unor anchete sociale realizate într-o serie de școli de reeducare pentru minori. Cartea includea și o serie de propuneri și soluții concrete privind prevenirea și controlul delincvenței juvenile, între care și înființarea unor instanțe specializate pentru minor și familie sau ale unor tribunale pentru cauzele cu minori, așa cum există în multe țări din lume și care, spre nedumerirea noastră, nu există nici în momentul de față în România și nici măcar nu sunt prevăzute în viitoarea legislație penală pentru minori, care trenează de a fi aplicată de atâta vreme.

Deși aceste lucrări s-au bucurat de un tiraj de peste 5 000 exemplare, fiind difuzate în aproape toate bibliotecile din țară și cotate în numeroase biblioteci din străinătate, autorii lor nu au fost propuși niciodată pentru un premiu al Academiei Române, datorită subiectului „delicat”, fiind preferate lucrări ale altor sociologi, care se înscriau pe linia ideologiei partidului comunist, dar aparținând, spunem noi, perioadei și a „gândirii captive și ocultării sociologiei”.

De altfel, publicarea unor studii, sinteze sau lucrări din domeniul sociologiei devianței nu era lipsită de riscuri profesionale, orice abatere de la rigorile ideologiei și propagandei oficiale fiind imediat sancționată, astfel încât erai nevoit să te „acoperi” sau să te „justifici” pentru anumite afirmații, printr-o serie de citate din documentele de partid sau din cuvântările Secretarului General al Partidului (pe care ni le reproșează, astăzi, o serie de trepăduși și chiar impostori din trecut, transformați peste noapte în veritabili „antreprenori morali” ai sociologiei).

Despre riscurile practicării sociologiei devianței amintesc, în acest sens, o întâmplare petrecută spre sfârșitul anului 1989, care putea să aibă un final nefericit pentru colectivul nostru, generată de editarea unui „Caiet de comunicări, studii și sinteze”, sub egida Centrului de Sociologie. Aceste caiete erau dactilografiate și litografiate, într-un tiraj redus (cam 100 de exemplare), la Tipografia Universității București, și apoi difuzate la o serie de instituții și persoane oficiale. În numărul XI, din acel „Anno domini” 1989, colectivul nostru a publicat un material intitulat: „Contribuția cercetării sociologiei la cunoașterea, explicația și prevenirea infracțiunilor contra avutului obștesc”, în care erau prezentate și rezultatele unei cercetări privind mecanismele cauzale și favorizante ale infracțiunilor, nu doar cele contra avutului obștesc, ci și cele comise prin violență. Datele statistice utilizate de noi și care erau „secretizate”, le-am obținut printr-o relație informală avută de către colegul Sorin M. Rădulescu cu o persoană care lucra pe atunci în cadrul Inspectoratului General de Miliție. Aceste date le-am prelucrat sub forma unor procente, pentru a evidenția tendințele de evoluție ale celor două tipuri de delikte, în dinamica lor pe anii 1975–1987. Eram foarte bucuroși de realizarea noastră și, după ce am ridicat de la tipografie întreg tirajul, am început să le difuzăm. Șansa noastră a fost că una dintre persoanele căreia i-am oferit acel caiet a fost procurorul Mircea Benedict, de la Procuratura Generală a României, un om admirabil și bun prieten cu noi, care a participat la unele din cercetările noastre pe problematica delincvenței juvenile. Răsfoind acel caiet, el ne-a întrebat imediat de unde avem și cum am obținut acele date și procente, care intrau sub incidența legii secretului de stat, sfătuindu-ne să retragem imediat acel caiet. Imediat am alergat la Tipografia Universității și, sub un pretext inventat, am reușit să obținem manuscrisul original, inclusiv șpaltul lucrării, pe care ulterior l-am distrus (am păstrat un singur exemplar spre aducere aminte, care astăzi este îngălbenit de vreme). Norocul nostru a fost că au venit evenimentele din decembrie 1989, care ne-au salvat de la o eventuală, dar sigură sancțiune, noi putând să valorificăm integral acest material, sub forma a două articole dedicate etiologiei delictelor comise cu violență și contra avutului obștesc, pe care le-am publicat în noua revistă, intitulată „Sociologie românească”.

O importantă formă de valorificare și diseminare a activității de cercetare derulate pe parcursul anilor s-a materializat sub forma unor studii, articole și sinteze, publicate în revistele de specialitate din țară („Viitorul social” și, ulterior, „Sociologie românească”, „Revista română de sociologie”, „Romanian Journal of Sociology” etc.), în care au fost prezentate o serie de rezultate ale cercetărilor

noastre, în domeniul divorțialității, disfuncțiilor educative ale familiei, delincvenței juvenile, violenței împotriva femeii, sinuciderilor, alcoolismului și bolilor psihice, criminalității violente și sexuale.

O altă modalitate de diseminare a cercetărilor întreprinse de colectivul de sociologia devianței a fost oferită de unele simpozioane sau sesiuni științifice organizate în diverse localități din țară (Brașov, Pitești, Sibiu, Piatra Neamț, Sinaia, Bușteni, Baia Mare etc.), la care participau cercetători și cadre didactice din domeniul sociologiei și psihologiei, dar și practicieni din justiție, procuratură, avocatură. Aceste manifestări erau grupate în anumite secțiuni, pe diverse probleme, care ne-au dat posibilitatea să evaluăm stadiul cercetărilor din zona devianței, secțiuni disimulate ca terminologie, fiind dedicate problematicii educației tinerei generații și nu devianței tinerilor. Comparativ cu alte secțiuni, care aveau titluri triumfaliste și festiviste și în care participanții se gratulau și congratulau reciproc, la cele la care eram prezenți participau un număr relativ mic de persoane, care însă măcar se puteau revendica ca fiind din zona sociologiei devianței.

În momentul de față, asemenea reuniuni și sesiuni științifice abundă de persoane stranie, care, brusc, au devenit sociologi ai devianței, fie inspirându-se din cărțile noastre, fie urmând un „traseism” sociologic din zona politicului în cea științifică. Vorba aceea: „Puțini am fost, mulți am rămas”.

Mare parte dintre aceste persoane sunt deja trecute de prima tinerețe, noi n-am știut nimic despre ele, nu le-am cunoscut pe timpuri, nici nu le-am recunoscut pe ele, care își arogă cu obrăznicie „paternitatea” sau pionieratul cercetărilor de sociologia devianței, ignorând, cu bună știință și lipsă de deontologie, să-i amintească măcar pe cei care le-au „inspirat” chemarea spre această zonă. Asta mă duce cu gândul la ceea ce mi-a spus profesorul Henri H. Stahl care, după ce a participat la sărbătorirea sa cu ocazia împlinirii vârstei de 85 de ani (manifestare organizată în Sala Senatului a Universității din București), cu o participare extrem de numeroasă și diversă, mi-a spus: „Dragul meu, eu înțeleg să nu-i cunosc pe anumiți sociologi tineri din sală, dar mă întreb de unde au apărut atâția sociologi bătrâni de care n-am auzit nimic niciodată”.

Spre deosebire de acești „confrați” ai noștri, am întâlnit și practicieni din justiție și procuratură care ne-au mărturisit că ne-au citit cu mare atenție cărțile și studiile publicate, considerându-le ca fiind singurele inteligibile și adaptate unui limbaj coerent, ele dovedindu-se utile chiar la examenele susținute în cadrul Institutului Superior al Magistraturii.

Dacă până în decembrie 1989 sociologia devianței s-a aflat în România *in statu nascendi*, după această dată ea s-a eliberat de perioada și influențele „gândirii captive” sau „gândirii tutelate” (cum le numește G. Basiliade în lucrarea amintită anterior), fără însă să abandoneze complet, prin noii veniți (sau neaveniți), anumite paradigme totalitare sau să se descătușeze ideologic de anumite concepte aparținând unei perioade revolute.

Nu a fost, însă, și cazul colectivului de sociologia devianței din Institutul de Sociologie (denumit astfel după 1990 și aflat sub egida Academiei Române), care,

consecvent cu principiile și valorile umanismului, adevărului și libertății umane, și-a continuat și amplificat cercetările și publicațiile pe diverse teme, dintre care unele neinvestigate până atunci. Este cazul cercetărilor pe zona devianței și delincvenței juvenile, unde am publicat prima carte de după revoluție, intitulată *Introducere în sociologia delincvenței juvenile* (în 1990, la Editura Medicală, care, spre satisfacția noastră, avea ca subtitlu *Adolescența – între normalitate și devianță*). Ulterior, problematica delincvenței juvenile a făcut obiectul unor cercetări aprofundate în centrele de reeducare pentru minori, finalizate sub forma unei lucrări monografice intitulate *Evoluții ale delincvenței juvenile în România. Cercetare și prevenire socială* (apărută în anul 2002). Peste vreme, în 1994, în urma unei ample investigații la nivel național privind percepția publicului asupra fenomenului de corupție din România, colectivul a publicat lucrarea *Corupția și crima organizată în România* (apărută la Editura Continent a Uniunii Naționale a Juriștilor din România) și care, în sfârșit, a fost distinsă, doi ani mai târziu, cu premiul „Dimitrie Gusti” al Academiei Române. Era prima carte care aborda frontal problema corupției și a sintagmei „corupția și crima organizată”, fenomen care începuse deja să devină „instituționalizat”, ca urmare a crizei economice, politice și morale instaurate în societatea românească. În lucrare erau detaliate principalele categorii și forme de manifestare ale corupției, cum ar fi cea economică, administrativă, culturală sau organizațională, precum și abordarea corupției ca formă de „devianță” individuală sau organizațională, ori diversele „practici de corupție” ale unor instituții ale statului. Cartea includea și o parte consistentă de cercetare privind percepția publică despre fenomenul corupției, majoritatea covârșitoare a opiniilor publicului considerând corupția ca fiind o stare generalizată în structurile și mecanismele întregului sistem economic, social și politic din România, care erodează puternic credibilitatea și prestigiul majorității instituțiilor publice ale țării.

Problematica corupției, a etiologiei și mecanismelor care o generează, a fost reluată, peste zece ani, în 2004, când, în urma unei ample cercetări naționale realizate de către Institutul de Sociologie (la care au participat, alături de noi, și două tinere colaboratoare venite în acest colectiv, Ecaterina Balica și Cristina Dâmboeanu), împreună cu Institutul Național de Criminologie, privind percepția publică a acestui fenomen, a rezultat o amplă lucrare, intitulată *Corupția în România. Realitate și percepție socială* (coordonatori Dorinica Ioan, Dan Banciu și Sorin M. Rădulescu). Comparativ cu lucrarea anterioară, aceasta are un caracter mai monografic, fiind abordate aspecte ce privesc corupția în legislația românească și internațională, metodologia măsurării fenomenului de corupție, tendințe ale evoluției delictelor de corupție și a categoriilor de persoane sancționate pentru acte de corupție (în perioada 1990–2004), evoluții și estimări ale publicului față de activitatea anticorupție a instituțiilor statului (între care și Parchetul Național Anticorupție, devenit ulterior, Direcția Națională Anticorupție), inclusiv aprecieri ale unor experți intervievați privind cauzele corupției și modalitățile ei de control și prevenire. Această carte, apărută în anul 2005, se fundamentează, în partea sa

practică, pe rezultatele cercetării realizate în comun de cele două institute amintite, publicată sub forma unui raport, care însă a fost criticat într-un studiu evaluativ elaborat de Freedom House, pe motivul că „nu oferă o imagine sectorială și nici o analiză a relațiilor de cauzalitate, neputând constitui o bază pentru reajustarea unor politici publice, pentru că au fost generale și extrem de vagi. Cauzele corupției listate la final nu au fost descoperite în urma unei activități de cercetare (sic!), ci au fost enumerate de funcționari din cadrul ministerelor, arătând ca o colecție de... și ocazii” (*Politicile anticorupție ale Guvernului României. Raport de evaluare*, D.C. Freedom House, Inc., 2005, p. 20–21). Pentru acest motiv, în partea finală a cărții, Sorin M. Rădulescu a introdus un paragraf chiar în șpaltul lucrării, arătând că „o asemenea apreciere are, în opinia noastră, un caracter neprofesionist, întrucât studiul la care se face referire este, de fapt, unul de percepție, adică unul care și-a propus, exclusiv, evidențierea percepțiilor (opiniilor și atitudinilor) populației cu privire la corupția din România și nu a «realităților existente în acest domeniu» (p. 210). Mai mult, susținem că „între relațiile de cauzalitate și «percepția cauzelor» există o deosebire esențială pe care bănuim că, numai datorită grabei cu care au întocmit raportul menționat, consultanții respectivi au «ignorat-o», aducându-ne, astfel, o critică nemeritată” (p. 210).

Cartea a apărut la Editura „Lumina Lex”, cu aceste precizări finale din partea autorilor, însă, atunci când au lecturat-o, cei din conducerea Institutului Național de Criminologie au intrat, efectiv, în panică, rugându-ne să retragem primul tiraj și să „renunțăm la acele pasaje critice” la adresa raportului realizat de Freedom House. Deși nu am trăit o asemenea situație nici chiar în perioada regimului totalitar, când am fost nevoiți (ca să nu spun „obligați”) să facem o serie de concesii și cedări științifice, a trebuit să dăm curs acestei rugăminți, retrăgând tirajul apărut (pe cheltuiala Institutului de Criminologie) și să redactăm o „nouă încheiere” fără acel pasaj considerat „periculos”, ceea ce s-a și întâmplat, în prezent fiecare dintre autori fiind în posesia a două variante diferite de final al cărții. Această „precauție” sau „prudență”, provocată nu din motive științifice, ci de „oportunism politic” nu s-a dovedit a fi benefică pentru viitorul Institutului Național de Criminologie, care, abia înființat în anul 2003 și cu realizări științifice notabile în zona criminologiei, a fost desființat brutal în anul 2007, pierzându-se astfel un colectiv de cercetători tineri și capabili, precum și o experiență științifică importantă, România fiind, poate, singura țară europeană care nu beneficiază de serviciile unei asemenea instituții de cercetare în domeniul criminologiei.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, un domeniu inedit și neabordat până atunci la noi, care a fost cercetat de colectivul nostru, a fost cel al justiției restaurative, mai precis al medierii și reparării consecințelor unui act delincvent, derulat între agresor și victimă. Întrucât justiția restaurativă (sau reparativă) funcționa în majoritatea țărilor europene și nord americane, la inițiativa unor organisme internaționale și cu acordul Ministerului de Justiție din România, începând din anul 2003, au fost înființate, în mod experimental, două asemenea centre de justiție

restaurativă la București și Craiova, care au realizat o serie de medieri și negocieri de conflicte penale între autori și victime. Pentru a se putea adopta și în România o inițiativă sau proiect legislativ în acest domeniu, colectivul de sociologia devianței și a problemelor sociale a fost solicitat (prin Centrul de Resurse Juridice) să realizeze un studiu evaluativ, teoretic și aplicativ, privind stadiul și rezultatele experimentării practicilor de justiție restaurativă în cele două centre amintite, ceea ce s-a și realizat pe parcursul anului, studiu la care au participat, alături de „fondatorii” grupului și cele două tinere cercetătoare cooptate în acest colectiv. Studiul evaluativ a fost publicat în anul 2004 și a generat aprecieri favorabile față de justiția restaurativă, despre care putem spune, fără să greșim, că pe atunci chiar foarte puțini magistrați, procurori sau avocați au avut cunoștință, ca să nu mai vorbim de publicul larg. Ulterior, ne-am continuat preocupările în acest domeniu, rezultatul fiind publicarea unei cărți, apărute în anul 2006 și intitulată *Justiția restaurativă. Tendințe și perspective în lumea contemporană*, autori: Sorin M. Rădulescu, Dan Banciu și Cristina Dâmboeanu. A lipsit Ecaterina Balica, o cercetătoare care, în acel moment, nu mai funcționa la Institutul de Sociologie, însă care, după revenirea în colectivul nostru a reluat cercetările în acest domeniu, publicând, în colaborare cu o cercetătoare de la o universitate din Germania, chiar în acest an, o carte dedicată problematicii medierii și negocierii conflictelor în materie penală. Regretul nostru științific este că, deși în aceste lucrări avansăm o serie de propuneri și soluții, existente în legislația majorității țărilor europene, ele nu au fost luate în considerare de către factorii decizionali, justiția restaurativă de la noi fiind astfel „golită” de conținutul său real prin legea de înființare a profesiei de mediator, care limitează sensibil aria de aplicare a medierii conflictelor în materie penală.

Nu pot încheia această mică „retrospectivă” publicistică fără a menționa încă două lucrări, cu caracter monografic, elaborate de colectivul nostru. Una dintre ele, intitulată *Tendințe actuale ale crimei și criminalității din România* (apărută în 2002), dincolo de aspectele teoretice și conceptuale ale fenomenului de criminalitate, include 5 capitole dedicate etiologiei delictelor de omor, viol, tâlhărie, corupție și delincvență juvenilă, incluzând datele și informațiile rezultate în urma unor cercetări concrete de teren. Cea de a doua, apărută tot în anul 2002, intitulată *Evoluții ale delincvenței juvenile în România. Cercetare și prevenire socială*, se constituie ca un „îndrumar” teoretic, metodologic și aplicativ al problematicii criminalității juvenile în diverse țări, comparativ cu cea existentă în România, incluzând o serie de propuneri de optimizare a justiției penale.

În afară de aceste cărți, volume și monografii publicate împreună, fiecare dintre noi a mai editat, în calitate de autor unic, o serie de lucrări în care sunt abordate teme ce se înscriu în perimetrul sociologiei devianței și criminalității, dar și al sociologiei juridice. Astfel, Sorin M. Rădulescu a elaborat o amplă monografie dedicată istoriei sociologiei din perspectiva acțiunii umane și a ordinii sociale, în anul 1994, intitulată *Homo sociologicus (Raționalitate și iraționalitate în acțiunea umană)*, despre care aminteam, într-o lucrare publicată de mine în anul 2005, că

„este prima lucrare publicată, după 1989, în România, care abordează problematica ordinii sociale și normative, a devianței și anomiei sociale în explicarea genezei criminalității, din perspectiva principalelor teorii și paradigme etiologice clasice și moderne” (p. 8). Cartea a cunoscut și o a doua ediție, completată și îmbunătățită sensibil de către autor, apărută în anul 2006, sub titlul *Între Homo Oeconomicus și Homo Sociologicus. O istorie a sociologiei moderne din perspectiva raționalității și raționalității acțiunii umane*. Tot el a publicat, ca unic autor sau în colaborare, mai multe lucrări în domenii mai puțin abordate de către sociologii noștri, între care amintesc doar câteva: *Sociologia violenței (intra)familiale*, *Sociologia și istoria comportamentului sexual deviant*, *Sociologia devianței și a problemelor sociale*, *Sociologia transsexualismului*, *Sociologia vârstelor*, *Sociologia consumului și abuzului de droguri*, *Violența domestică și maltratarea copilului etc.* În ceea ce mă privește, mi-am continuat preocupările în zona sociologiei juridice sau a dreptului, editând o serie de lucrări dedicate controlului social și sancțiunilor sociale, disfuncțiilor și distorsiunilor dreptului și legislației, crimei și criminalității din perspectivă juridico-penală (*controlul social și sacțiuni sociale, sociologie juridică, crimă și criminalitate etc.*).

Dacă ar fi să facem un bilanț al acestor publicații, elaborate de la debutul colectivului nostru și până în prezent, Sorin M. Rădulescu a editat (singur sau în colaborare) 37 de cărți de specialitate – fiind din acest punct de vedere, poate, cel mai productiv sociolog din generația sa, motiv pentru care, înainte de 1989, era adeseori criticat de fosta conducere a Centrului că scrie prea mult și ar trebui să se mai oprească, să lase și pe alții să scrie și să participe mai activ la treburile instituției (sic!). În ceea ce mă privește, am elaborat 20 de cărți de autor sau coautor, dintre acestea peste jumătate scrise împreună cu colegul meu. Dincolo de acest aspect cantitativ, credem că mult mai important a fost impactul acestor lucrări în comunitatea sociologilor și în cea a specialiștilor din domeniul dreptului și justiției, mai ales că unele dintre ele au apărut în prestigioasa editură Lumina Lex, destinată exclusiv lucrărilor de natură juridică, fiind, astfel, cunoscute nu numai în comunitatea sociologilor, ci și în cea a juriștilor.

3. SOCIOLOGIA DEVIANȚEI ÎN INSTITUȚIILE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Până la evenimentele din decembrie 1989 nu se poate vorbi de existența unor cursuri sau seminarii de sociologia devianței în instituțiile de învățământ superior de la noi, astfel încât nu am putut desfășura și activitate didactică în acest domeniu, mai ales că puținele programe pe teme de sociologie erau strict controlate sau chiar cenzurate, pentru ca tinerii studenți să nu poată avea contact cu teme sociologice considerate „incomode” pentru ideologia totalitară.

După 1989, la începutul primăverii anului 1990, am fost solicitați să susținem prelegeri de sociologia devianței și de sociologie juridică la Facultatea de Psihologie, Sociologie și Pedagogie, ceea ce am acceptat. Credem, acum, că această solicitare nu ne-a fost adresată din rațiuni științifice sau „colegiale” de către cei care au preluat

conducerea Secției de Sociologie, cât mai ales de „oportunitate” (ca să nu spun „oportunism”) momentană, pentru ca noi să putem „tempera”, prin noutatea subiectelor tratate, entuziasmul și dorința de schimbare a unor cadre didactice compromise prin dogmatismul a tot ceea ce propovăduiau. Am înțeles acest lucru ulterior, mai ales atunci când am constatat că aceste cursuri de sociologia devianței și sociologie juridică erau incluse în normele de predare ale altor colegi sau în posturile ce urmau a fi ocupate, „discret”, prin concurs, de către respectivii colegi.

Nu avem cunoștință dacă și la alte facultăți de sociologie din țară au existat, în 1990, asemenea cursuri, cert este că am fost între cei care am inițiat și apoi dezvoltat predarea cursurilor de sociologia devianței și de sociologie juridică. Ele s-au bucurat, ulterior, de o audiență crescândă în rândul studenților.

Activitățile noastre didactice la viitoarea Facultate de sociologie și asistență socială au avut, dincolo de aspectul teoretic și metodologic, o puternică amprentă practic-aplicativă, întrucât am inclus, în cercetările noastre de la Institutul de Sociologie, o serie de studenți, în calitate de operatori de teren sau evaluatori, așa cum a fost cazul investigației la nivel național pe tema percepției publice a fenomenului de corupție din România, derulată în anul 1993, pe baza unui contract încheiat cu Președinția României. De asemenea, numeroși studenți și masteranzi au beneficiat de sprijinul nostru științific, prin coordonarea lucrărilor lor de diplomă sau dizertație, iar, ulterior, prin pregătirea doctorală, atât în cadrul Academiei Române, cât și în cel al Universității din București.

În același context, am fost, credem, printre primii care au introdus cursurile de sociologia devianței și juridică la unele universități particulare, cum a fost cazul Universității Hyperion, unde, încă din 1991–1992, eram titularii unor discipline denumite Anomie, devianță și patologie socială (cursul fiind ținut de Sorin M. Rădulescu) și Control social și sancțiuni sociale (curs ținut de mine).

În momentul de față, sociologia devianței, a crimei sau delincvenței a devenit o disciplină care există în mai toate planurile și programele de învățământ din învățământul superior, în unele facultăți fiind chiar module sau specializări pe această zonă și chiar masterate, ceea ce este un lucru bun. În același timp, ni se pare „surprinzător” faptul că multe dintre aceste programe de licență sau masterat seamănă izbitor cu cele avansate inițial de noi și că există o serie de „manuale” universitare sau „note de curs” alcătuite după lucrările noastre, fără să fim amintiți sau citați. Este o practică neacademică, care s-a multiplicat într-o serie de instituții de învățământ superior, în care probitatea și deontologia morală și științifică au cam fost date uitării.

4. IMPOSTURA ȘI PLAGIATUL ÎN SOCIOLOGIA DEVIANȚEI

Dacă, până în decembrie 1989, în domeniul sociologiei, în special al sociologiei devianței, se scria puțin, dar se citea mult, ulterior, a început să se scrie mult, dar să se citească mai puțin, ceea ce credem că a încurajat pe unii „iluștri

necunoscuți” în acest domeniu să publice lucrări copiate sau plagiate grosolan. Mai mult, în ultimii ani plagiatele au devenit o veritabilă „maladie” a lumii științifice și universitare, în baza cărora numeroși impostori și diletanți în tainele sociologiei devianței au dobândit un prestigiu nemeritat și titluri științifice și universitare prin fraudă și înșelăciune. Au apărut o serie de impostori și diletanți care nu au lecturat, înainte de 1989, nici măcar un tratat de specialitate sau o lucrare a unor reputați sociologi ai devianței din străinătate (E. Durkheim, R.K. Merton, E. Sutherland, D. Cressey, H. Becker, E. Goffman etc.) sau din cele scrise de noi, dovedindu-se a fi acum extrem de prolifici în a plagia și publica, sub semnătură proprie, rezultatele muncii altora.

Am reușit să identificăm, după o căutare laborioasă (inclusiv pe Internet), într-o serie de biblioteci, atât din țară, cât și din străinătate, numeroase lucrări de sociologia devianței care reprezintă „făcături meșteșugite” ale unor indivizi cu tupeu, aceștia copiindu-ne pur și simplu cărțile publicate de-a lungul anilor sub semnătură proprie, fără acordul autorilor lucrărilor originale. Mult mai grav este faptul că, multă lume, din viața universitară și științifică, utilizează și citează cărțile acelor plagiatori, considerându-i ca fiind autorii reali ai respectivelor texte. Deși ne-am confruntat cu multe asemenea situații, manifestându-ne deschis și public împotriva unor asemenea practici neacademice și imorale intelectual (chiar Sorin M. Rădulescu a publicat, în anul 2001, un virulent articol în „Revista Română de Sociologie”, intitulat „Plagiatul ca vocație și practică universitară”), impostorii și plagiatorii nu se descurajează, continuând să publice prin „copy-paste” calupuri, capitole sau părți întregi din lucrările noastre. Plagiatul tinde să devină o adevărată plagă a lumii academice și universitare, măsurile de control, contracarare și stopare a lor dovedindu-se ineficiente, mai ales că unii dintre ei se bucură de sprijinul, „tacit”, dar puternic, al altor colegi care credem că la rândul lor nu au prea investit mult timp și eforturi pentru a se documenta. În plus, tehnicile de plagiere s-a rafinat și perfecționat continuu, astfel încât cu greu poți identifica textul original cu cel plagiat, astfel încât putem spune că: „Plagiatorul plagiatorului meu nu îmi este plagiator”.

Am putea exemplifica prin numeroase asemenea lucrări și cărți „inspirate” voalat sau grosolan din cărțile publicate de noi, cu multă trudă și efort, însă suntem conștienți de dificultățile întâmpinate, mai ales din partea impostorilor, care, prin diverse tehnici de raționalizare și neutralizare a acțiunilor lor, vor invoca, în apărarea lor, motive creștine, colegiale, sau inexistența intențiilor de plagiat etc., pentru a nu aminti de timpul irosit și de „hărțuierile” juridice la care ești supus în cazul în care te confrunți în instanțe cu cei care s-au pretat la un asemenea gest.

Pentru noi, plagiatul rămâne, dincolo de aspectul său juridic și penal, ca abatere și încălcare a legii protecției drepturilor intelectuale, o impardonabilă și ignobilă încălcare a moralității și deontologiei științifice și academice, care atestă incapacitatea funciară a unora de a produce ceva, ca și lipsa lor totală de „fundament cultural al personalității”, după expresia lui R. Linton.

5. ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

După peste 40 de ani de activitate pe tărâmul sociologiei, dintre care cea mai mare parte dedicată cercetării fenomenului de devianță și problemelor sociale, suntem la sfârșitul carierei noastre ca cercetători și dascăli într-un domeniu care ne-a oferit satisfacții, dar și neîmpliniri. În momentul de față, ne continuăm încă activitatea la Institutul de Sociologie, dar lucrând în colective diferite, în care am reușit să atragem și cadre tinere, atestate prin doctorate susținute pe tema criminalității violente (Ecaterina Balica) sau a etiologiei și prevenirii fenomenului de recidivă (Cristina Dâmboeanu). Semnificativ este faptul că aceste persoane sunt interesate și chiar pasionate de identificarea unor direcții noi de investigare a devianței și criminalității, cum ar fi criminalitatea și violența, medierea dintre agresor și victimă, justiția restaurativă, sistemul de probațiune sau justiția penitenciară.

Marele regret al colectivului de „seniori” din sociologie rămâne faptul că 1989 a venit prea târziu și că nu am putut să ne racordăm și să ne comparăm, la timpul respectiv, cu rezultatele cercetărilor din alte țări europene sau nord-americane, unde există vechi și valoroase tradiții, mai ales în zona sociologiei devianței și a problemelor sociale. Contactul direct cu sociologia devianței din alte țări s-a produs abia în 1991, când împreună am participat la două simpozioane științifice, organizate la Leeds (în 1991) și Atena (1991), primul pe tema delincvenței juvenile în Europa, cel de-al doilea dedicat sociologiei juridice și reformei în justiție. Ulterior, am fost aleși în Comitetul pentru Sociologia Devianței și Sociologia dreptului de pe lângă Asociația Internațională de Sociologie (între 1990–1994), fiecare dintre noi mai activând ca experți sau consultanți (pe termen scurt) ai unor organisme internaționale.

Dincolo de toate aceste împliniri sau neîmpliniri, considerăm că am făcut ceva bun pentru cunoașterea și dezvoltarea domeniului de sociologie a devianței și crimei la noi în țară, astfel încât putem spune, ca și poetul Tudor Arghezi, în poezia „Testament”, că „Nu vom lăsa drept bunuri după moarte, decât un nume însemnat pe o carte”.